TO LEYDI KAYDARA KAAWNOYIINDI
MÜSTILISEL KAYDARA-MAAL
IN THE MYSTICAL LAND OF KAYDARA

Aafrika initsiatsiooniriitus / An African intiation rite

Muusika / Music by Peeter Vähi
Fulanikeelse teksti koostanud / Lyrics in Fulani language compiled by Amadou-Hampâté Bâ
Tõlge eesti keelde / Estonian translation of lyrics by Eva Diallo
Teksti kohandanud ja toimetanud / Lyrics adapted and edited by Karin Kastehein

I osa: **Kui mäed olid kõvaks muutunud** / Movement I: **... After the Mountains Had Hardened**

Koor / Choir

Kaydara, Kaydara, Kaydara.

Kaydara, Kaydara, Kaydara.

Jutustaja / Narrator

See lugu juhtus kaugel müstilisel Kaydara-maal.
Keegi ei tea, kus paikneb see maa,
ja keegi ei tea, millal see juhtus.
Ent see oli mõnda aega pärast seda,
kui mäed olid tahkeks muutund
ja vaimud olid lõpetanud jõgede kaevamise.

Koor / Choir

Ee mon Hammadi, Hamtuudo, Demburu,
sadaka mo ittu-ɗon oo kaa jaƀaama.
Jahaangal mon to yaamana-juuju leyɗe.
Foofoo mon yahooƀe to leyɗe yaama!

Oo, tere, Hammadi, Hamtuudo ja Demburu,
te ohvrianniga heal meelel päri ollakse.
Saatku õnn ja edu te retke kääbusvaimude maale!
Tervitus teile, kes te lähete kääbusvaimude maale!

II osa: **Teekond allmaailma** / Movement II: **Journey to the Underworld**

Jutustaja / Narrator

Ühtäkki ilmus kolme sõbra ette üheksa astmega trepp,
mis maa alla viis.
Kõhkluseta astusid nad trepile,
leides end peagi suurel väljal,
kus neid ootas ees kolm härga,
seljas koormad vee ja söögipoolisega.
Kolm sõpra asusid teele.
Nad kõndisid läbi paigust, kus Aadama poeg kord elas,
kõndisid läbi paksude ürgmetsade.
Ning jõudsid kuivale viljatule kiltmaale,
mis laius ees nõnda kaugele, kui silm ulatus.

Koor / Choir

Ƀinngel Aada laawol maaɗa jokku.
Ƀinngel Aada aan koo haaka wella…

Aadama poeg, jätka oma teed.
Aadama poeg, sa jätka oma teed.

Jutustaja / Narrator

Kolm sõpra jätkasid teekonda,
jõuetud janust ja näljast,
meel kibe seikadest, mis tabanud neid teel.
Siis märkasid nad ees puud ilmatu suurt,
tohutust võrast ei tunginud läbi ükski päikesekiir.

Hammadi (bariton / baritone)

Miɗon nii maaya wooroooroy e torra.

Me sureme piinast ja ränkraskest kuumusest.

Demburu (tenor), Hammadi (bariton / baritone), Hamtuudo (bass / basso)

Njehen ley makki ɗoon nii poofto-ɗen ne
ko newnata warana en faa itta laaɓa
ko way hono koyɗi kuli-kuli koyɗi meeɗen.

Lähme selle puu alla ja ootame,
kuni paremad ajad annavad lootust,
et möödaniku äpardused võivad ununeda.

Koor / Choir

Kaydara, Kaydara, Kaydara.

Kaydara, Kaydara, Kaydara.

Demburu (tenor), Hammadi (bariton / baritone), Hamtuudo (bass / basso)

Njehen ley makki ɗoon nii poofto-ɗen ne
ko newnata warana en faa itta laaɓa
ko way hono koyɗi kuli-kuli koyɗi meeɗen.

Lähme selle puu alla ja ootame,
kuni paremad ajad annavad lootust,
et möödaniku äpardused võivad ununeda.

Jutustaja / Narrator

Möödus vaid hetk, kui nende nälg oli haihtund.
Ja janu vaibus, ja jõud taastus, ja kadus roidumus.
Sõbrad käisid nelikümmend päeva,
käisid nelikümmend ööd.

Hamtuudo (bass) ja sõbrad / Hamtuudo (basso) and friends

Haya koo mi sikkitaaki,
en naatii leyɗe kaayɗe.
Gite na njiya golleteeɗe
tawee hakkille faamaa.
Ko njii-ɗaa fuu yo Kaydar.
Hoto hen moyƴo-jinni
semmbina kille faama
fa miin keɓa maale faamu
anndal layli kuɗɗe?

Pole enam kahtlusevarjugi,
et oleme jõudnud imedemaale.
Me silmad näevad,
mida mõistus ei tea.
Kõik, mis me ümber, on Kaydara.
Kust tuleks küll hea vaim,
kes arutaks lahti me vaimunägemused,
seletaks ära need märgid
ja näitaks meile kätte asjade tõelise tähenduse.

Demburu (tenor)

Hoto fuu enen ngon-ɗen onon koo ɓiɓɓe yaayam?

Kus me oleme, oo mu ema poeg?

Koor / Choir

On njottike
kaawniindi leydi ngaɗaandi nannyoya naaɗɗo ɗum,
damal leydi ndii nannyirdi seekundi aada fuu.

Olete imemaal,
mis kõik külalised segadusse viib, need, kes on jõudnud
selle müstilise ja eksitusse viiva maa eeskotta.

III osa: **Kaydara palge ees** / Movement III: **Before the Throne of Kaydara**

Koor / Choir

Jaka poofooji kala fuu dummboyaadi
dahaadi nde yoofdataa.
Haalnam iwdi maa ee ɓinnga Aada!
e hoto hen paatu-daa ee taani Haawa!
Daabaa koyde didi haalnam ko ngon-daa.

Kõik siinsed olendid, te olete vangistatud
leppimatu surma võrgus.
Ütle mulle, kust sa tuled, oo Aadama poeg?
Ja kuhu sa lähed, oo Eva pojapoeg?
Ütle mulle, kes sa oled, sa kahejalgne loom?

Hammadi (bariton / baritone)

Ko jam min njelii.

Rahu on meie soov.

Jutustaja / Narrator

Selsamal hetkel seina juures avaus läks valla
ja paika viis, täis liga-rääma:
kärbsemusta, sisaliku jäänuseid,
hüääni raipeid ja kiskja roojust.
Hammadi ja sõbrad sisenesid
ja äkitselt kõik muutus siis:
muutus suureks ruumiks, vaip katmas põrandat.
Kõikjal hõljus ergutav aroom
ja ruumi keskel kõrgus troon, mis puhtast kullast.
Sel istus inimolevus,
kel seitse pead, kaksteistkümmend kätt
ning kolmkümmend jalga.
Kes see oli? Kaydara, üleloomulik,
kes muudab ennast soovi mööda
ja iga kord on isemoodi.

Hammadi (bariton) ja sõbrad / Hammadi (baritone) and friends

Minen min ɓiɓɓe Aadama min dahaaɓe...
Yo min kurkaaji Kaydara min njabii ma.

Meie oleme Aadama pojad... Oo Kaydara,
me teenrid oleme ja kuuletume sulle kui õpetajale.

Koor / Choir: Kaydara

ŋardii haala moodon.
Ko kaal-don koo welii kam faydinii on.

Lahke on te sõnum,
te kõne meeldib mulle ning teeb teil au.

Kolm sõpra ja koor / Three friends and choir

Kaydara, Kaydara, Kaydara.

Kaydara, Kaydara, Kaydara.

Jutustaja / Narrator

Kaydara-maa valvureiks on kääbused.
Ta kutsus ühe neist ning käsu andis,
et too tooks kulda, rohkelt kulda,
ning lastiks selle kolme härja turja.
See sõpradele kuuluma nüüd peab.
Viimaks asusid sõbrad kodu poole teele.

Kolm sõpra ja koor / Three friends and choir

Kaydara, Kaydara, Kaydara.

Kaydara, Kaydara, Kaydara.

IV osa: **Kulda, rohkelt kulda** / Movement IV: **Gold, a Lot of Gold**

Demburu (tenor)

Mi wattan jawdi am fuu mi tewra laamu.
Mi hawjoo cayÿe laatoo laamɗo mawɗo.
Haalam haaloyee dammbam yimoytee,
kala hula kam mi jaɓataa goɗɗo manoyee.

Ma pühendan kogu oma kulla selleks, et saada võimu.
Kui hästi külasid valitsen, saan mõjuvõimsaks härraks.
Mu sõnu korratakse, mul' kiidulaulu lauldakse,
mind austatakse ja kardetakse.

Hamtuudo (bass / basso)

Aan woni muutaral noon bemmboyaangal!
A anndaa laamɓe ɓuri ɓutteede torra?
Mi huuwran kanŋe am oo huunde ɓurnde.
Mi wontan jaagotoodo, mi sooda sootta.
Mi ɓeydan jawdi am ndii sanne heewa.
Nde Kaydara yiiti kam fuu maa mo haawne.
Wanaa no ɓe njiiretee dow nii ɓe ngorri.
Walaa fuu no watta fa mi jaɓa laamu naata.

Lollpea!
Sa siis ei tea, et kuningad on õnnetud
ja hoopis muud, kui nad paistavad.
Ma hakkan kaupmeheks, et esmalt osta ja siis müüa,
ning rikkus kasvab määratult.
Kui Kaydara mind kohtaks veel, ta üllatusest seisma jääks.
Ma mingi hinna eest ei tahaks olla võimul,
vaid palju targemalt ma oma kulda kasutan.

Hammadi (bariton / baritone)

So taw min kaa mi tewtoytaa mi laamoo,
mi tewtoytaa mi ɓeydoya jawdi ɓura nii.
Yinoo ley mayri ɗum mi tefaa mi yeeɓaa.
Mi haɓɓii fimre jawdam fuu mi waɗoyan,
mi tewtira annde kore ɗee maale njii-ɗen.
So naa ɗum koyɗi goɗɗi ngalaa e hooram.
Yoga maa sikka faandaa am yo kaanɗi.
Yoga waɗa ɗum yo hiilngo ngo toowoyaali.
To am min dee walaa fuu ko ɓuurti toowde
ko neɗɗo na fooɗonoo dow leydi ndii ɗoo.

Ma kuningaks ei püüa saada
ega vara kasvatada.
Ma külluses ei soovi kümmelda,
mul soov on pühendada kuld
leidmaks märkidele tähendus –
mul pole teisi unistusi.
Mõni arvab ehk, et hullus on see soov,
teine, et liig mõõdukas mu püüdlus.
Kuid minu jaoks see siht on kõrgeim,
mis inimest ses ilmas juhib.

V osa: **Demburu ja Hamtuudo hukk** / Movement V: **The Death of Demburu and Hamtuudo**

Jutustaja / Narrator

Kolm sõpra astusid ohjates härgi,
kel koormaks puhta kulla last.
Hammadi asus uurima kolme puud.
Ent kui ta terasemalt vaatas,
märkas inimolendit puu otsas kõrgel,
liikumatut nagu kuju,
mis sinna pandud, et öelda oma palvet.

Hammadi (bariton / baritone)

Jam waali abba!

Tere, isa!

Demburu (tenor)

Ngaalla giyam mo wii, sel haandiɗinde!	Jumal hoia, sõber, ära ole loll!
Hammadi ee a wontii kaawnoyiiɗo!	Oo, Hammadi, sa oled läinud veidraks!
Ko ɗimmoy-ɗaa e kaanɗuɗo muumɗi itti?	Mis loodad sa selt poolemeelselt-kurvalt?
Mi hultii e maaɗa dee faɗɗeede kille.	Kardan, aru segamini sul,
Ada nii yooloyoo kala nyannde fuu maw	sest põhja poole lähed iga päevaga ning kidumas sa
gila njii-ɗen ne Kaydara inndiraaɗo	sellest ajast, kui nägime me Kaydarat,
woɗɗa ɓadaajo Kaaydara balloyiiɗo.	seda kauget ja samas nii lähedast.

Hamtuudo (bass / basso)

Ko Hammadi tewti oo batoyaaɗo yaaɓa?	Mida Hammadi selt äratehtult soovib?
yaaɓira terɗe makko hoolngo nuygal?	Et selle hargi moodi jalg ta kehast üle astuks?

Hammadi (bariton / baritone)

Abba jam maa!	Rahu sulle, isa!
Abbam won ko njimmi mi nyaagoyoo ma.	Ma küsida sult tahaksin, mu isa.
Naa aan duu a paado to leyde Kaydara?	Kas lähed sinagi Kaydara-maale?
Ɓayri yo nii mi tewtan mbaajo-ɗaa-mi;	Kui nii, siis palun sind, et nõu mul annaksid.
mi reena ko kaalnu-ɗaa kam koo no jawdi.	Ma hoian sinu õpetust kui aaret.

Koor / Choir

Ko ɗum jogi-daa fa kokkaa kam mi maata?	Mida vastu pakkuda sul on?

Hammadi (bariton / baritone)

Mi hokkete ɗaandi annii too na riiwndii.	Annan sulle oma härja ühes koormaga.
Cuɓaaɗo e kanŋe ɗum nii ɗaandi riiwndii.	Tal lastiks puhas hindamatu kuld.

Koor / Choir

Abada pati kiirndoyaa tuma ndunngu woodi.	Sa ära eales võta ette retke vihmaaja õhtul!
Ɓinngel am yonii santaaru ɗowtii,	Mu poeg ja hoolas õpilane,
abada pati yeddu piirtaa	sa ära vastu eales räägi ega
kala tawangal	riku ühtki kommet, mis iganes see poleks,
gaɗoyngal duuɓi keme-keme	või iidset keeldu,
keewdi hiisaa.	mis vana sajandeid.

Hammadi (bariton / baritone)

Kasin mobbam gorel nayewel jalir-ɗon,	Mu õpetaja, muide, see väike vanake, te naerualune,
mo noorol oonyoyiingol jalkitoy-ɗon,	kel kõver selg, mida teie nöökate, ütles mul:
oon wiyii kam: “Ɓi yam pati hiirndu ndunngu!”	“Mu poeg, sa ära mine eales teele, kui õhtu vihmane.”
Njaɓee ko mbasii-mi bantee waala janngo	Te võtke kuulda seda nõu ja hommikuni oodake,
ana fota saama kala muuy-ɗen ne ndunnyen.	siis tuleb õige aeg, et täide viia oma soov.

Demburu (tenor)

Njaɓee ko mbasii-mi bantee waala janngo	Olgu vihmaaeg või ei,
ana fota saama kala muuy-ɗen ne ndunnyen.	me minekut siit teeme iga hinna eest.

Hamtuudo (bass / basso)

Ɓayri walaa ko ndiiwndoy-ɗaa fotu e maa	Sul pole miskit vedada – sul pole oluline,
kiirndol men dawol maa duu nde nduum-ɗen.	kas läheme õhtul, hommikul või järgmiselgi aastal.

Jutustaja / Narrator

Hamtuudo ja Demburu seadsid sammud läände tunnil,
mil päike lauba kõrgusel.
Niiskusest täitund pilved hakkasid vett sülitama,
muserdades maad justkui soovist karistada eksimuste eest.
Taevasepp nüüd tegi oma tööd,
ta haamer ääsil pillas sädemeid,
mis maa peal äikseks muutusid.
Kui lõppes valgusmäng, siis puhkes torm
ning maal ja taeval polnud vahet.
Kinni tõmbas hütiukse Hammadi,
et mitte tunda seda maruhoogu.
Hamtuudo, Demburu ja nende lastis härjad
öö tulles üles-alla keerlesid.
Siis äike koobast tabas,
kus oli lõvi ja ta kaasa varjupaik.
Isane sai hetkelt surma, kuid emasloom end püsti ajas.
Ta kahe mehe peale sattus
ja neid ta kaasa tapjaiks pidas.
Esimese kohe ette võttis,
tal kaela murdis, tal kõhu lahti rebis
ning sooled välja tiris.
Oh häda, Demburu oli see!

Jutustaja / Narrator

Hammadi ja Hamtuudo maha matsid sõbra.
Kaks kaaslast jätkasid oma teed.
Nad õhtu hakul jõudsid harujõeni, mil nimeks Piirijõgi.
Seal ülevedaja nad leidsid ja ta piroogi,
mis hiiglasuurde tüvve raiutud.
Jõekoolme juurde Hamtuudo astus, et kahlata seal läbi vee,
sest kohati see polnud sügav.

Koor / Choir

Dara gaa!
Ɓii Aada kala fuu keeɗɗo fonngo
ngo ngon-ɗen e mum so warii faa lummba maayo,
waajibi naata nder kaa laana yoɓa kam.

Pea kinni!
Kes siia Aadama poegadest ka tuleb
ja tahab ületada harujõe, ta kindlasti peab
selleks kasutama paati ja tasuma mul selle eest.

Hamtuudo (bass / basso)

Hono foti njoɓan-mi?

Kui palju pean ma maksma?

Koor / Choir

Yo bemmbere ngel njoɓoytaa,
ko woni donngal so conndi so gabbe laatii,
yo ɗum njobataa ko woni fuu ɗum yo aada.

Sa maksad selle mõõdunõuga siin,
ükskõik kas terasid või jahu.
See on see mõõt, mis kombe järgi tasuda sul tuleb.

Hamtuudo (bass / basso)

Abada wontaa mi yoɓa sabu lummbineede
nyeddude kanŋe koyɗam lummbiran-mi.

Ma kullaga küll tasuma ei hakka,
vaid parem ise koolme kaudu lähen.

Jutustaja / Narrator

Hamtuudo sõnagi ei lausund, vaid tegudele asus.
Ülevedaja, kes püüdis teda takistada,
ta lihtsalt eemale tõukas.
Hamtuudo kääris püksisääred ja vette astus.
Ta tegi üksteist sammu, seisma jäi
ja tahtis teha kaheteistkümnenda, kuid – oh – ta vette vajus!
Muud Hammadil ei jäänud üle,
kui vaadata vee peal valgeid mulle,
mis Hamtuudo märga hauda märgistasid.

Jutustaja / Narrator

... tuulekeeriseks muutus ülevedaja ja vette sukeldus.
Polnud kahtlust enam,
et jõeharu ja ülevedaja olid
viimsed tähendusmärgid sel müstilisel maal.
Hammadi kaotas meelemärkuse ja nägi unes reisi,
mis oli kestnud kakskümmend üks aastat.

VI osa: **Hammadi kroonimine** / Movement VI: **Coronation of Hammadi**

Koor / Choir

Sadi̍ iwdo̍ Kaydara leyde̍ kaayde̍!

Tervitus müstiliselt Kaydara-maalt tagasijõudnule!

Hammadi (bariton / baritone)

Mi jowtii on mo jowti mi!

Ja tervitus sellele, kes mind tervitab!

Jutustaja / Narrator

Järgmisel päeval peeti Hammadi tagasituleku auks pidu.
Uudis tema kojutulekust ja mõõtmatust rikkusest
levis üle maa.
Hammadi ehitas maja, mis ta varale kohane,
ja võttis enda peale haigete ülalpidamise.
Ta ehitas koja, kus leidsid katusealuse
vaesed, saladusse pühendatud, maagid, imetegijad,
tähetargad ja kõiketeadjad.
Aastad tulid-läksid, iga uus rahulikum eelmisest.
Siis aga suri maa valitseja ja matuste ajal nõudis kogu,
et valitseja põrmu juhiks Hammadi,
sest monarh ei jätnud troonipärijat.
Hammadi oli ülistatud ja uueks valitsejaks sai.

VII osa: **Kaydara saladus** / Movement VII: **The Mystery of Kaydara**

Jutustaja / Narrator

Hammadi kutsus kõigist maadest tarku kokku,
et leida õpetajat, kes avaks Kaydara-maa saladuse
ja seletaks tähendusmärkide sisu.
Ta pani mängu suure varanduse, tulemusteta.
Kuid ühel päeval kerjus Hammadi ukse ette ilmus.
Hammadi ja ta külaline
õhtu tulekul terrassil ennast sisse seadsid,
kus neile ette kanti maitsev õhtusöök.

Hammadi (bariton / baritone)

... mido tefa gorko annduɗo maandinana kam
kuɗɗe ɗe njii-mi yaadam leyɗe Kaydara,
maale mehaaɗe yaamana-juuju leyɗe
kaadimaniiɓe Kaydara kaawnoyiiɗo.
Ee maa mobbo! haalnam ngaalla ngon-ɗaa!

Ma aastaid juba ringi käin, nii päeval kui ka ööl,
et otsida üht inimest, kes teab ja mulle
õpetaks Kaydara reisil nähtud märke, mis seotud
kääbusvaimude maaga ning Kaydara teenritega.
Oo, õpetaja! Jumala nimel, ütle mulle, kes sa oled

Koor / Choir

A lamndike kam mo ngon-mi.
Yonii no anndaa sabu aɗa haandi hen.
Yo min woni jaaɗo nanngoy kanŋe waddi.
Hammadi mbantineewi gorel yo min nii!
Yo min woni waabiliire e pooye kammu.
Noon laddeeru nduu duu fuu yo miin oo.
Min woni maayo moɗungo laana kaa miin.
Min woni lummibinoowo min mi min oo...
Kaydara dee yo miin woni! kanko ndaa nii!
Kaydara, Kaydara, Kaydara.

Sa küsid, kes ma olen.
Aeg jõudnud on, et teaksid, sest oled selle vääriline.
Ma olin see, kes läks tooma kulda.
Oo, Hammadi! See väike vanake puu otsas, see olin mina!
Ma olin tornaado ja pikselöögid taevas.
Ja ka emalõvi enesestki mõista – see olin mina!
Ma olin jõgi, kes neelas, ja ma olin ka piroog.
Ma olin ülevedaja ja ma olin…
Kaydara, mõistagi, see olen mina! Siin ma olen!
Kaydara, Kaydara, Kaydara.

Jutustaja / Narrator

Kuke laul ajas tähed minema.
Päikesetõusu kaunis valgus lõhestas öö
ja valgustas ida, kui Kaydara laiutas oma kuldseid tiibu.
Ta tõusis taevani ja lendas ära õhku lõigates,
jättes Hammadi hingetuna maha lebama,
küllastund rõõmust, teadmistest ja tarkusest.
Siinkohal lõpebki Kaydara lugu.